

Sandi Bulimbašić

Ministarstvo kulture
Republike Hrvatske,
Uprava za zaštitu kulturne baštine,
Konzervatorski odjel u Splitu

Ministry of Culture
of the Republic of Croatia,
Directorate for the Protection
of Cultural Heritage,
Conservation Department in Split

Porinova 2
Split, Hrvatska

sbulimbasic@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1375-4074

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
75 Vidović, E.
930.85(497.5 Split)"19"

DOI:
10.17685/Peristil.62.4

Primljeno / Received:
23. 10. 2019.

Prihvaćeno / Accepted:
21. 11. 2019.

Korespondencija Emanuela Vidovića: prilog poznavanju slikareva doprinosa umjetničkom i kulturnom životu Splita početkom 20. stoljeća

The Correspondence of Emanuel Vidović:
New Insights into the Painter's Contribution
to the Artistic and Cultural Life of Early-20th
Century Split

APSTRAKT

U tekstu se na temelju arhivskih izvora, ponajprije korespondencije Emanuela Vidovića, odnosno pisama koje je u razdoblju od 1903. do 1916. pisao književnom kritičaru don Anti Petraviću i kiparu Ivanu Meštroviću, pobliže rasvjetljava Vidovićeva uloga i svestrani doprinos organizaciji umjetničkog života u Splitu početkom 20. stoljeća. Pisma otkrivaju i nepoznate detalje o Vidovićevim razmišljanjima o izložbama, umjetnosti i vlastitom umjetničkom stvaralaštvu.

KLJUČNE RIJEČI

Emanuel Vidović, korespondencija, Split, Ante Petravić, Ivan Meštrović, Društvo „Medulić”

ABSTRACT

On the basis of archival sources, primarily Emanuel Vidović's letters sent to literary critic Don Ante Petravić and sculptor Ivan Meštrović between 1903 and 1916, the paper discusses Vidović's role and exhaustive contribution to the organization of artistic life in Split in early 20th century. The correspondence also reveals unknown details of Vidović's reflections on exhibitions, art and his own artistic creation.

KEYWORDS

Emanuel Vidović, correspondence, Split, Ante Petravić, "Medulić" Association

Uvod

U tekstu se na temelju arhivskih izvora, ponajprije korespondencije Emanuela Vidovića, odnosno pisama koje je od 1903. do 1916. pisao književnom kritičaru don Anti Petraviću i kiparu Ivanu Meštroviću, поближе rasvjetljava Vidovićeve uloga i svestrani doprinos organizaciji umjetničkog života u Splitu u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Dvanaest pisama koje Vidović šalje kritičaru Anti Petraviću tijekom 1903./1904. i 1908. pohranjeno je u rukopisnoj ostavštini Arhiva don Ante Petravića u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu.¹ Vidovićeve korespondencije s Ivanom Meštrovićem čuva se u Atelijeru Meštrović u Zagrebu i sadrži 38 pisama odaslanih od 1908. do 1916. godine.² Pisma pohranjena u Arhivu don Ante Petravića objavljuju se prvi put.³ Vidovićeve korespondencije s Meštrovićem nije bila predmet znanstvenog interesa prije monografije o Društvu hrvatskih umjetnika „Medulić”, u kojoj su korišteni i interpretirani samo dijelovi pisama iz opsežnog korpusa.⁴ Pisma su za potrebe teksta transkribirana, neka prema sadržaju i datirana, te analizirana kronološkim slijedom i prema temama koje su u svakom korpusu najzastupljenije i najrelevantnije za temu rada.

Emanuel Vidović i Split početkom 20. stoljeća

Radi boljeg razumijevanja teksta, kratko se osvrćemo na ulogu i značenje Emanuela Vidovića u hrvatskoj likovnoj umjetnosti te kulturno-umjetničkim prilikama u Splitu početkom 20. stoljeća. Emanuel Vidović (sl. 1) istaknuto je ime hrvatske umjetnosti prve polovine 20. stoljeća, relevantno i u povijesti europskog slikarstva. Sretnom podudarnošću senzibiliteta i izraza, oscilirajućom dinamikom simbolizma, poentilizma i divizionizma, prenosio je autentične doživljaje krajolika, atmosfere i oblika, slojevitog isijavanja, dubine i trajanja. U slikarstvu introvertan i melankoličan, trenutku je pridavao feniksovsku auru obnavljanja, rijetke izvornosti i stilske autentičnosti. U organizacijskoj domeni bio je temeljit i ustrajan, pokretač događaja, nastojeći Splitu i Dalmaciji dati novi impuls u društvenom, kulturnom i umjetničkom djelovanju, koji su početkom 20. stoljeća ostali bez kohezijskih silnica.

Vidovićeve uloga i njegov svestrani doprinos organizaciji umjetničkog života u Splitu nisu nepoznati. Bio je jedan od najaktivnijih članova splitskog Književno-umjetničkog kluba koji je osnovan 1900., profesor crtanja u Obrtnoj školi, gdje je svojim pedagoškim i umjetničkim radom formirao

brojne umjetnike (1909. – 1939.), jedan od pokretača i član uredništva humoristično-satiričnog časopisa *Duje Balavac*, najzaslužniji za organizaciju Prve dalmatinske umjetničke izložbe, utemeljenje splitske moderne galerije i Društva „Medulić” u kojemu će, uz Meštrovića, imati ulogu pokretača i organizatora većine zbivanja i izložaba društva.⁵ Vidovićeve korespondencije, koja je predmet istraživanja ovoga rada, obuhvaća prva dva desetljeća 20. stoljeća. Razdoblje je to slikareva povratka sa školovanja u Italiji, prvih samostalnih izložaba u Splitu i Zagrebu (1903.), kontakata sa Zagrebom gdje sudjeluje na izložbama Društva umjetnosti (1905., 1906.), sudjelovanja na međunarodnim izložbama u Beču, Milanu, Londonu i Sofiji (1906.), kratkotrajnog napuštanja Splita krajem 1905. kada boravi u Chioggi i Solinu, te povratka u Split 1907. nakon čega slijedi iznimno aktivno i plodno djelovanje u umjetničkom životu Splita i Društvu „Medulić” (1908. – 1919.).

Pisma don Anti Petraviću

Korespondencija Vidovića s Antom Petravićem, svećenikom, književnikom i književnim kritičarom, obuhvaća dvanaest rukopisnih jedinica: tri pisma, pet dopisnica i četiri razglednice. Osam ih je datirano od ožujka do prosinca 1903., jedna iz 1904., tri iz 1908. godine.⁶ U vrijeme kada se Vidović započeo s njim dopisivati, Petravić kao svećenik boravi u Komiži na otoku Visu.⁷ U dopisnicama od 20. i 26. ožujka 1903. Vidović mu se obraća s „Veleštovani gospodine”, a već u idućim pismima njihov odnos postaje prisniji pa ga oslovljava „Dragi prijatelju”.

Središnja tema pisama iz 1903. jest slika koju je Petravić kupio od Vidovića te Petravićev tekst o Vidoviću objavljen u zagrebačkoj *Prosvjeti*.⁸ U prve dvije dopisnice iz ožujka 1903.⁹ Vidović obavještava Petravića da je završio sliku koju je kod njega naručio te mu preporučuje da okvir uzme kod Inkiostrija.¹⁰ Ne znamo o kojoj je slici riječ, no dopisnica od 15. svibnja 1903. otkriva da je riječ o kopiji Vidovićeve slike, za koju se slikar nada da će biti zadovoljan jer je „radio marom i ljubavlju, tako da što bolje ispane u svemu jednaka originalu”. U istom pismu saznajemo i da je Inkiostrija uzet radom u crkvi u Sinju i Klisu, što nam pomaže u preciznijoj dataciji Inkiostrijevih dekoracija u spomenutim crkvama. Vidović stoga predlaže Petraviću da okvir izradi kod tesara te mu, vodeći računa o cjelovitoj opremi i izgledu prodane slike, na dnu pisma skicira detalj okvira s dimenzijama

(8 × 15 cm), što nam predočava i približnu veličinu slike.¹¹ U pismu od 4. lipnja 1903. doznajemo da je Petravić zadovoljan slikom koju mu je Vidović prodao po povoljnoj cijeni od 40 forinti, iako za takve formate traži od 100 do 120 forinti. Slikar, nadalje, moli Petravića da mu isplati ostatak novca za sliku, nadajući se da mu neće zamjeriti što su ga obiteljske okolnosti (majčina bolest), kašnjenje honorara za slike prodane na izložbi u Beču te druge nedaće nagnale da o tome govori.¹² Petravić je žurno udovoljio slikarevoj molbi jer mu Vidović već 9. lipnja 1903. šalje razglednicu kojom mu najsrdačnije zahvaljuje. Saznajemo i da je Petravić naručio još jednu Vidovićevu sliku jer mu slikar odgovara da će mu je izraditi po vrlo povoljnoj cijeni te „spraviti malo po malo jer tehnika iste tako i hoće”, što je zanimljiv podatak o Vidovićevu načinu slikanja.¹³ U kraćem pismu datiranom 16. rujna 1903. poziva ga na otvorenje svoje izložbe u Splitu 20. rujna 1903., u sklopu koje će istog dana književnik Milan Begović održati predavanje o umjetnosti.¹⁴ Podatak je važan zbog precizne datacije otvorenja Vidovićeve samostalne izložbe u predvorju splitskog kazališta.¹⁵ Pisma iz 1903. godine, osobito ono od 15. svibnja, zanimljiva su i u kontekstu odnosa umjetnika i likovnog kritičara. Svjestan važnosti pozitivne likovne kritike za razvoj karijere, ali i formiranje vrijednosne pozicije na umjetničkoj sceni i tržištu umjetnina, Vidović u pismu iznosi istinsko oduševljenje prikazom u *Prosvjeti*: „Da Vam u istinu rečen ja se niesam očekivao, da će te vi u tako kratko vremena dobiti tako čistu impresiju mojih slika. Ostao sam ne samo zadovoljan već upravo entuzijasta o vašem načinu pisanja. Karakteristike mojih slika uistinu niste mogli bolje i sretnije prikazati, te ostajem s nadom da ću s vremenom dobiti od vas jednu podulju studiju o pojedinim mojim slikama, a to prigodom izložbe koju ću prirediti u Zagrebu.”¹⁶ Petravićev prikaz o Vidovićevu slikarstvu, kao i njegove daleko brojnije književne kritike, temelji se na prosudbi djela s obzirom na osobnost autora i okolnosti njegova školovanja i djelovanja. Vidovića je okarakterizirao kao slikara pjesnika, slikara krajolika, suto-na, sjete, melankolije i boli, koji slikajući prirodu izražava svoje duhovno raspoloženje i ideju. Zanimljiv je uvodni dio osvrta u kojem se zauzima za mlade hrvatske slikare koji su, poput Vidovića, prisiljeni prodavati svoje slike u besćenje, po cijeni bezvrijednih reprodukcija inozemnih slikara, te kritizira takvo rodoljublje u kojemu ne znamo

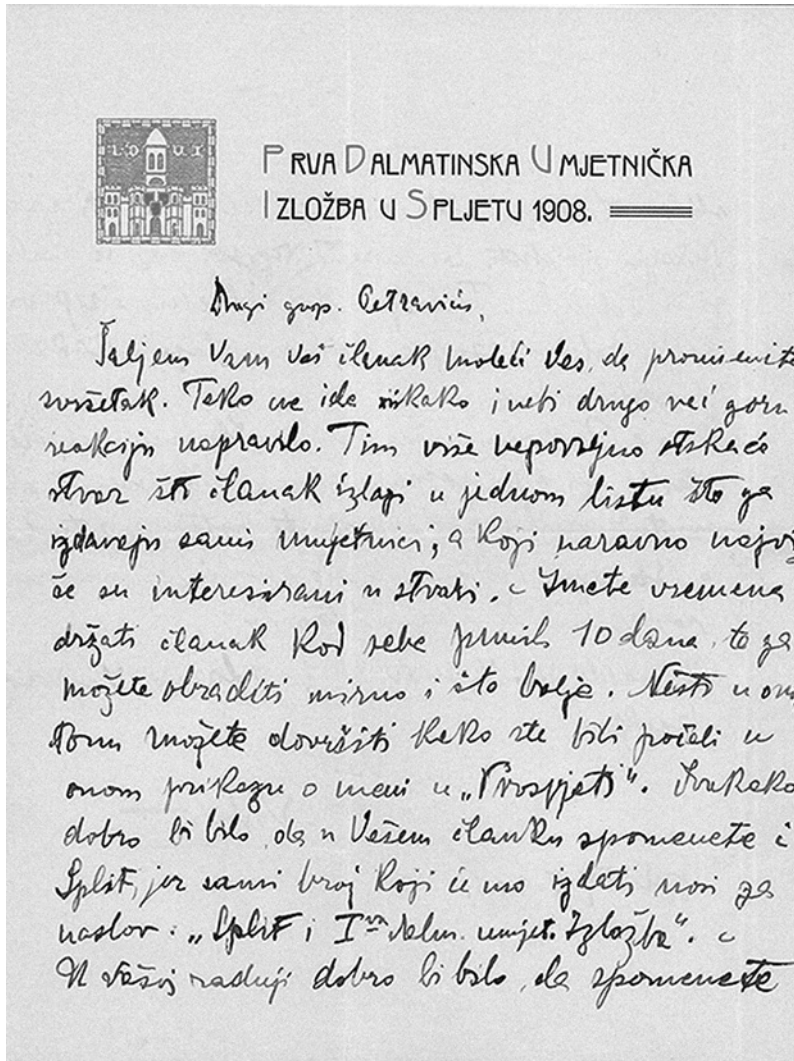

1 Portret Emanuela Vidovića, fotografija, oko 1910.,
Fototeka Muzeja grada Splita, inv.br. MGS 8733

Portrait of Emanuel Vidović, photograph, c. 1910,
Split City Museum Photo Library, inv. n. MGS 8733

cijeniti svoju umjetnost i umjetnike.¹⁷ U kratkoj zahvali za „prekrasni članak”, koju mu je uputio razglednicom od 22. travnja 1903., Vidović izdvaja upravo taj dio teksta kao „vrlo interesantan i skroz potrebit za naše prilike”.¹⁸

Dana 22. prosinca 1903. Vidović Petraviću čestita Božić, poslavši mu iz Zagreba fotorazglednicu s motivom Umjetničkog paviljona gdje još traje njegova samostalna izložba.¹⁹ Na izložbu koja se zatvorila posljednjeg dana prosinca 1903. osvrnuo se poblize razglednicom s motivom interijera splitske katedrale, koju šalje vjerojatno u siječnju 1904.,²⁰ neposredno po zatvaranju zagrebačke

- 2 Pismo Emanuela Vidovića don Anti Petraviću s memorandumom Prve dalmatinske umjetničke izložbe, Split, 7. rujna 1908., Sveučilišna knjižnica u Splitu, Zbirka starih knjiga i rukopisa, Arhiv don Ante Petravića, M 679/2.1.152 (11)

Emanuel Vidović's letter to Don Ante Petravić with letterhead of the First Dalmatian Art Exhibition, Split, 7 September 1908, University Library in Split, Rare Books and Manuscripts Collection, Archives of Don Ante Petravić, M 679/2.1.152 (11)

izložbe. Razočaran recepcijom svoje umjetnosti u Zagrebu, Vidović piše kako je njegov moralni uspjeh uistinu velik, ali ne i onaj materijalni, te da je odaziv posjetitelja bio prilično slab. Saznajemo da je jedine dvije slike, na dan zatvaranja izložbe, kupio „jedan židov”. Ipak, bez obzira na financijski neuspjeh, tada je još razmišljao o preseljenju izložbe u Beč i Prag, o čemu izvještava Petravića.²¹ Rečenica: „Bio sam davno čuo što je naš glavni grad, a sada sam mogao i sam vidjeti i uvjeriti se na čemu smo” svjedoči da je već tada prisutan animozitet i rivalstvo između zagrebačkih i dalmatinskih umjetnika, kojima zbog dvojne vlasti unutar Austro-Ugarske Monarhije nisu pripadala ista prava, a koji će vrhunac dosegnuti četiri godine poslije osnivanjem Društva „Medulić”.²² Dva pisma Petraviću iz 1908. otkrivaju do danas nepoznate detalje o Vidovićevoj doprinosu organizaciji Prve dalmatinske umjetničke izložbe u Splitu.²³ Od 1907. do 1917. Petravić je u svećeničkoj službi u Murvici na otoku Braču. Dopisnica poslana 24. kolovoza 1908. i pismo od 7. rujna 1908. otkrivaju pojedinosti o Vidovićevoj uredničkoj ulozi u pripremi kataloga izložbe i posebnog izdanja *Duje Balavca*. Vidović moli Petravića da za katalog napiše kratke biografije Ivana Rendića, Vlahe Bukovca i Mate Celestina Medovića te ga upućuje na godišta časopisa *Prosvjeta* i moli za žurnost.²⁴ Međutim, nije bio sasvim zadovoljan tekstovima koje mu je Petravić poslao te u pismu s memorandumom izložbe, koje šalje 7. rujna 1908., traži od njega da još jedanput pregleda izdanja *Prosvjete* iz prošlih godina, u kojima su o umjetnicima objavljene cjelovite studije (sl. 2).²⁵ Možemo, dakle, pretpostaviti da je Petravić autor spomenutih biografija te da je ostale biografije u katalogu Vidović sam pripremio.²⁶ Isto pismo otkriva i da je Vidović urednički intervenirao u Petravićevoj tekstu *Za našu umjetnost*, koji je objavljen u posebnom izdanju *Duje Balavca*. Vidović mu šalje članak ljubazno, ali izričito zahtijevajući da u roku od deset dana promijeni završetak teksta kako bi se izbjegla loša reakcija javnosti te mu sugerira da ga završi u sličnom tonu u kojemu je započeo članak o njemu u *Prosvjeti*. Nadalje, sugerira mu da u tekstu svakako spomene Split, slikare Lorenza Lotta i Dolcija jer će u prilogu objaviti reprodukcije njihovih djela. Ne znamo kraj teksta kako ga je izvorno zamislio Petravić, ali sudeći prema objavljenom članku, korekcije je uvažio.²⁷ Za razliku od uvoda u prikazu o Vidoviću, zaključni dio teksta ima, u duhu rodoljubnog ozračja izložbe,

hrvatskog nacionalnog opredjeljenja i južnoslavenske orijentacije autora, jače izražen politički ton, s naglaskom na važnosti nacionalne umjetnosti i nacionalno probudene domovine. Petravić je objavio i likovni osvrt o izložbi u Hrvatskoj smotri.²⁸ Pismo koje Vidović šalje Petraviću, uz pismo Nike Andrijaševića od 10. prosinca 1908.,²⁹ svjedoči da je slikar bio aktivan ne samo oko organizacije izložbe dalmatinskih umjetnika nego i oko pokretanja časopisa dalmatinskih književnika koji, za razliku od izložbe, nije zaživio.³⁰

Pisma Ivanu Meštroviću

Korespondencija Emanuela Vidovića i Ivana Meštrovića, pohranjena u Atelijeru Meštrović u Zagrebu, obuhvaća 38 rukopisnih jedinica: 27 pisama, 7 dopisnica i 4 razglednice, odaslatih u razdoblju od 3. prosinca 1908. do 5. ožujka 1916. godine.³¹ Šesnaest pisama je s logotipom Društva „Medulić” čiji je autor Tomislav Krizman. Korespondencija započinje za trajanja Prve dalmatinske umjetničke izložbe u Splitu kada Meštrović boravi u Parizu, dok je Vidović, nakon organizacije izložbe, preuzeo na sebe i sve organizacijske poslove oko utemeljenja društva dalmatinskih umjetnika.³² Kako svjedoče pisma, njihov je odnos prijateljski topao i otvoren. Vidović mu se obraća s „Dragi Meštroviću”, redovito pozdravljajući na kraju pisma i njegovu suprugu Ružu. Nakon što su Meštrović i Ruža za Božić 1910. pristali biti krsni kumovi Vidovićevu sinu Veljku,³³ sve češće se na kraju pisma Vidović potpisuje kao „tvoj kum”,³⁴ a s vremenom i započinje pisma s „Dragi kume”, pozdravljajući i „milu kumicu”.³⁵

Pisma kronološki možemo podijeliti u četiri osnovne tematske grupe. Prvu grupu čini jedno pismo iz 1908.,³⁶ dva pisma iz 1909.,³⁷ osam pisama iz 1910.³⁸ i jedno pismo iz 1911. godine.³⁹ Tematska okosnica ove grupe pisama je otkup umjetnina na izložbi u Splitu, osnivanje Društva „Medulić” i izložbe Društva u Ljubljani, Zagrebu i Rimu. Pismo od 3. prosinca 1908. i ono iz siječnja 1909. potvrđuju da je Vidović imao važnu ulogu posredujući oko otkupa umjetnina s izložbe, pregovarajući s uglednicima iz političkog i društvenog života, kako bi se prodalo što više umjetnina i kako bi većina umjetnika iz uže jezgre „Medulića” bila zadovoljna postignutom prodajnom cijenom, što nije bio lak zadatak. Posredovanjem Vidovića izložbu je posjetio i vladin namjesnik Niko Nardelli koji je otkupio prve umjetnine za splitsku modernu galeriju. O svemu Vidović detaljno izvještava

Meštrovića te su oba pisma dragocjen izvor podataka o otkupu umjetnina, koji dopunjuje izvore u tisku.⁴⁰ U pismu od 29. kolovoza 1909., osam mjeseci po zatvaranju izložbe, saznajemo da je Vidović još uvijek angažiran oko prodaje izložbenih radova. Preko Meštrovića poručuje Krizmanu da još nije uspio prodati nijedan njegov bakropis, iako je bilo zainteresiranih.⁴¹ Ova i ostala pisma u korespondenciji svjedoče i da je Vidović redovito bio na usluzi svom prijatelju Meštroviću, vodeći računa o pakiranju, popravku i transportu njegovih skulptura na izložbe u zemlji i inozemstvu. Pisma su iznimno dragocjen izvor u rekonstrukciji povijesti Društva „Medulić”. Potvrđuju da je Društvo osnovano ponajprije zaslugom i zalaganjem Vidovića, koji je mnoge odluke o društvu donosio samostalno, ali se u svemu savjetovao s Meštrovićem.⁴² Gradeći svoj inozemni uspjeh u Parizu i Rimu, Meštrović je često odgovarao s priličnim zakašnjenjem, što je Vidovića katkad dovodilo u nezgodnu poziciju. U pismima Vidović detaljno izvještava Meštrovića o koracima koje je poduzeo oko osnivanja Društva „Medulić”: pregovarao je s Bukovcem i uspio ga nagovoriti da prihvati ulogu predsjednika Društva, sastavio odbor koji je održao prvu sjednicu, pripremio pravilnik Društva prema pravilima zagrebačkog Društva umjetnosti te odabrao ime društva po velikom hrvatskom slikaru Andriji Meduliću Schiavoneu, ističući kako društvo neće imati provincijalni karakter „već čisto hrvatski”. Kao jedan od prvih ciljeva „Medulića” Vidović naglašava ozbiljan rad i izlaganje bilo gdje u inozemstvu.⁴³ Pisma iz 1910. godine otkrivaju da je nakon potvrde pravilnika Vidović angažiran biranjem uprave te privlačenjem i pridobivanjem članova u Društvo. Od splitske izložbe Vidović kontinuirano radi i na ostvarenju ideje o utemeljenju splitske galerije. Pismo od 16. siječnja 1910. otkriva da je napisao tekst o modernoj galeriji u Splitu i poslao ga Meštroviću, ali on nije sačuvan uz pismo.⁴⁴

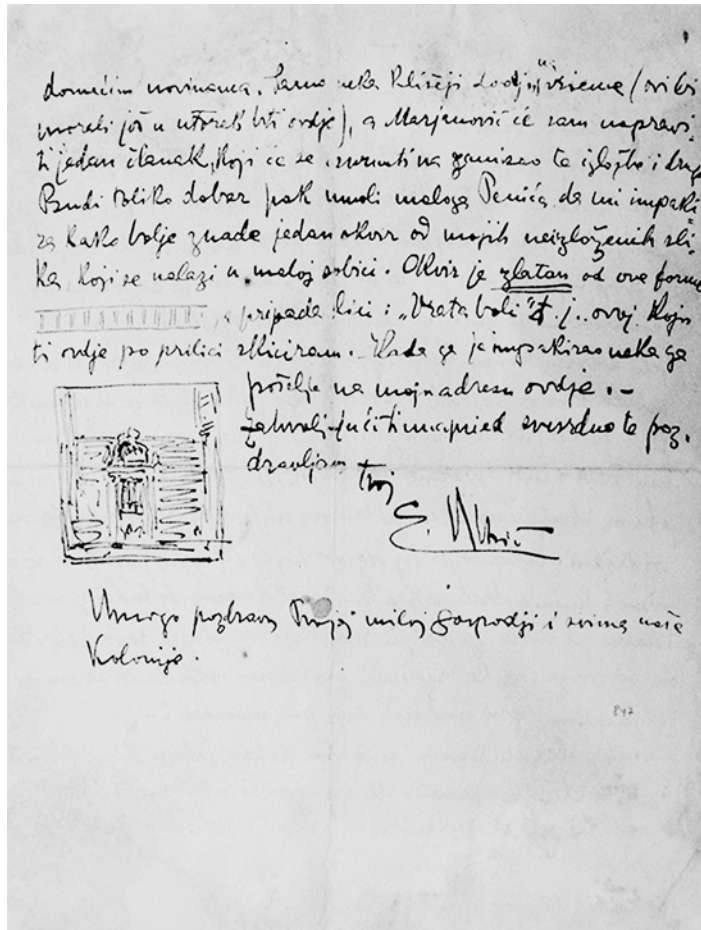
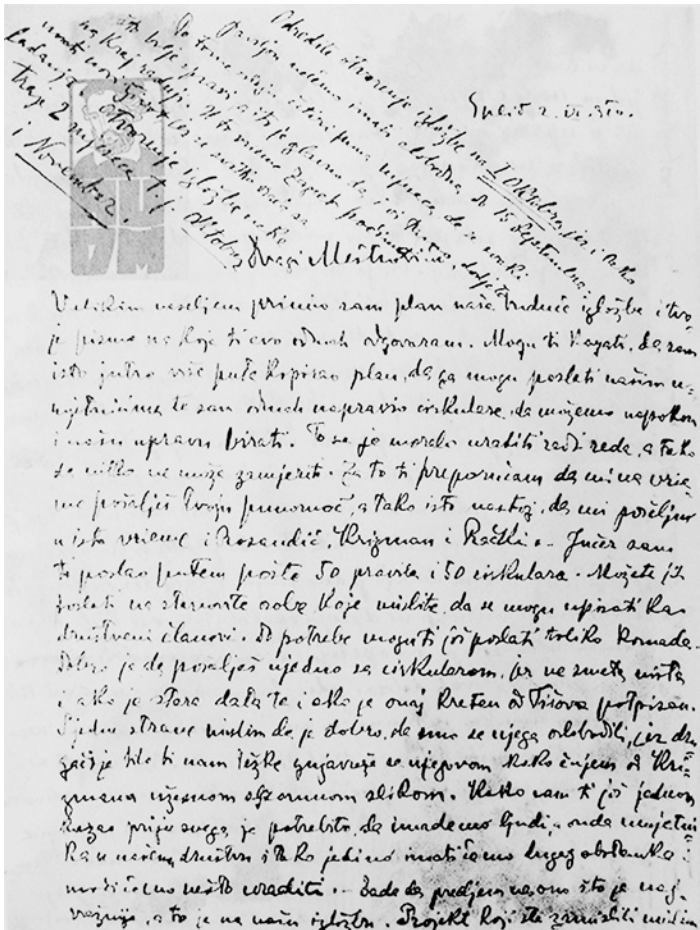
U prvoj grupi pisama doznajemo i zanimljive detalje o Vidovićevim zaslugama u organizaciji izložaba Društva „Medulić” te priklanjanju ideji panslavizma i slavenskih izložaba kroz suradnju sa srodnim poljskim, češkim i moravskim umjetničkim udruženjima s kojima je, svjedoče pisma, i osobno održavao kontakte. Vidović je u cijelosti preuzeo organizaciju i postav izložbe „Medulića” u Jakopičevu paviljonu u Ljubljani.⁴⁵ Opširno pismo na šest stranica koje šalje 7. travnja 1910. svjedoči o njegovu istinskom oduševljenju konceptom

slavenskih izložaba te „bratskim pozivom” koji je „Meduliću” uputilo društvo moravskih umjetnika na čelu s Jožom Uprkom. Iz pisma saznajemo detaljnije o izložbi o kojoj je tisak oskudno izvještavao. Trebala se održati u Brnu, krajem svibnja ili lipnja 1910., uz sudjelovanje moravskih, poljskih, čeških, možda i ruskih umjetnika, članova udruženja „Sztuka”, „Jednota”, „Zero” i „Manes”. Zamišljena je kao svojevrsni protest jer je iz političkih razloga odgođena slavenska izložba planirana u Krakovu 1911. godine. „Meduliću” je osiguran prostor za izlaganje 30–40 djela, a rok za slanje radova, dijelom na trošak izložbenog odbora, bio je šest tjedana. Vidović piše Meštoviću o izložbi, sa željom da „Medulić” izlaže, ponajprije radi afirmacije Društva. Međutim, od Meštovića koji je tada zauzet izložbom s Račkim i „Medulićevom” izložbom u Zagrebu nije na vrijeme dobio potvrdni odgovor. Iz pisma odaslanog 19. svibnja 1910. saznajemo da je pregovore s Uprkom nastavio voditi Krizman.⁴⁶ Krajem svibnja Vidović još uvijek ne zna je li se Krizman sastao s Uprkom i je li se odlučilo o sudjelovanju „Medulića” u Brnu.⁴⁷ Izložba se nije realizirala, ali su Uprka i članovi moravskog udruženja umjetnika od ožujka 1910. postali članovi „Medulića”.⁴⁸

Pismo od 19. svibnja 1910. otkriva Vidovićev stav o izlaganju „Medulića” na Međunarodnoj izložbi u Rimu: „Svakako je dobro ili da izlažemo pošteno pod našim imenom a ne kako dobro ti govoriš kao prirepine drugih ili da ostanemo kući.”⁴⁹ Potvrđuje da se u svemu slaže s Meštovićem te da Hrvati ne smiju izlagati u mađarskom paviljonu, izlažući se osudi. Pismo od 30. svibnja 1910. otkriva da je Vidović iz novina saznao o Meštovićevu izlaganju u paviljonu Kraljevine Srbije.⁵⁰ To potvrđuje da su Meštovićeve pregovori sa srbijanskom vladom dugo vođeni u tajnosti te da o njima nije izvještavao ni svojeg najbližeg suradnika. Nije poznato zbog čega Vidović nije izlagao u Rimu, propustivši iznimnu priliku za izlaganjem u inozemstvu, u kolijevci talijanske kulture, unutar koje je formirao svoja umjetnička nagnuća. Korespondencija potvrđuje da razlog nisu bila umjetnička ili politička razilaženja s Meštovićem te da je po završetku školske godine, u ljeto 1911., Vidović planirao provesti mjesec dana u Rimu i razgledati izložbu.⁵¹ Možemo pretpostaviti da izlaganjem u paviljonu Kraljevine Srbije i javnim suprotstavljanjem austrijskoj vlasti nije, kao državni službenik, htio riskirati posao u Obrtnoj školi, čime bi ugrozio egzistenciju svoje brojne obitelji.⁵²

Pisma od 2. lipnja, 25. lipnja i 6. prosinca 1910. otkrivaju Vidovićev stav i doprinos organizaciji izložbe *Nejunačkom vremenu u prkos*. Vidovićev angažman oko izložbe, koju su u Zagrebu osmislili i realizirali Meštović, Rački, Krizman i Rosandić, nije bio velik kao kod prethodnih izložaba „Medulića”. Nije sudjelovao u radu organizacijskog odbora, žiriranju radova i postavu izložbe niti je dao svoj slikarski doprinos tematskoj okosnici izložbe, *Ciklusu Kraljevića Marka*, ali je zagrebačkoj „koloniji”, kako ih naziva u pismima, pomagao iz Splita koordinirajući organizaciju: slao je pozivnice s pravilima izložbe članovima Društva, skupljao prijavnice, slao pozivnice i obavijesti o višekratnim odgodama izložbe. Od početka je podupro izložbeni koncept, prepoznavši da će tom izložbom „naš ‘Medulić’ donieti jednu novu i posve originalnu notu, a cijeli kompleks bit će uprav nešto veličanstveno”. Izrazio je, međutim, bojazan da će odaziv slikara biti manji jer je teško u malo vremena napraviti slike na zadanu temu. Predlaže Meštoviću da, ako odaziv umjetnika ne bude velik, sve slike i skulpture iz ciklusa izloži u „manjem, intimnijem ambijentu” (sl. 3).⁵³ Pismo od 6. prosinca 1910. otkriva da je Vidović, u ime Društva, s Tončićem i Tartagliom, predao molbu splitskoj općini za dodjelu novčanih sredstava za zagrebačku izložbu, ali je molba odbijena pod izlikom da su sredstva u 1910. već jedanput bila dodijeljena „Meduliću”. Kao i kod prijašnjih izložaba, vodio je računa o kritičkoj recepciji izložbe u splitskim novinama te moli Meštovića da zamoli Andriju Milčinića da napiše osvrt o izložbi i pošalje fotografije postava izložbe za objavu u časopisu *Jug*.⁵⁴ Pismo od 17. prosinca 1910. otkriva Vidovićev stav oko pitanja Meštovićeve ostavke na mjesto potpredsjednika Društva nakon sukoba s predsjednikom Bukovcem, kojemu piše nekoliko mlađih članova Društva, nezadovoljnih što su im radovi za izložbu bili odbijeni.⁵⁵ Optužbe mlađih i Bukovca dijelom su se odnosile i na Vidovićev autokratizam u organizaciji i postavu izložaba „Medulića” u Splitu 1908. i Ljubljani 1909. godine. Vidović u pismu odbacuje takve optužbe, iznoseći argumente na pojedinačne prozivke. Međutim, iako izravno prozvan, za razliku od Meštovića, ne namjerava istupiti iz Društva: „Ali toga neću i ne moram napraviti jer mislim da ja baš moram u društvu ostati i da vodim cijelu stvar do kraja dok se baš sve ne razčisti.”⁵⁶

Drugu tematsku grupu čini sedam pisama i jedna razglednica iz siječnja, travnja, svibnja, rujna,

studenog i prosinca 1912. godine.⁵⁷ Glavne teme su gradnja izložbenog paviljona i galerije moderne umjetnosti u Splitu, Četvrta jugoslavenska umjetnička izložba u Beogradu, promjena imena Društva „Medulić” i nerealizirana humanitarna izložba Crvenog križa balkanskih naroda u Splitu. U pismu od 5. siječnja 1912. Vidović iznosi Meštroviću ideju o pokretanju inicijative za gradnju umjetničkog paviljona „koji bi mogao služiti za naše izložbe, te još za našu buduću galeriju i eventualno za etnografski muzej”. Ističe da je pravi čas jer su u općinsku upravu ušli politički istomišljenici Ante Smodlaka i dr. Ivo Tartaglia.⁵⁸ Meštrović je promptly reagirao jer mu Vidović odgovara već 26. siječnja 1912., ne skrivajući zadovoljstvo što su se njihove „misli o paviljonu na putu susrele”. Upozorava, međutim, Meštrovića da su njegovi zahtjevi za prevelikom svotom novca od splitske općine nerealni te ga podsjeća koliko je teško bilo dobiti i 1000 kruna za „našu prvu izložbu u Splitu”. Takav pristup, ističe, neće osigurati uspjeh.

3 Pismo Emanuela Vidovića Ivanu Meštroviću, Split, 2. lipnja 1910., Muzeji Ivana Meštrovića, Ateljer Meštrović, Zagreb, Fond pisama, inv. br. 895 A13

Emanuel Vidović's letter to Ivan Meštrović, Split, 2 June 1910, The Museums of Ivan Meštrović, The Meštrović Atelier, Zagreb, Letters, inv. n. 895 A13

Vidovićev je plan prvo naći zemljište za gradnju paviljona, koje bi općina mogla darovati Društvu, a onda razmišljati o novcu za gradnju.⁵⁹ Pismo otkriva i da Vidović nije zadovoljan Meštrovićevom samovoljnom i ishitrenom odlukom o promjeni imena i sjedišta Društva „Medulić” te ga suptilno upozorava da o tome treba odlučiti uprava Društva i da je bolje odustati od te ideje. U sljedećem pismu od 1. travnja 1912. izvještava Meštrovića da je uprava Društva predvođena Tartagliom, koji je sastavio prijedlog novog pravilnika, našla način da se zakonito promijeni ime Društva. Upozorava ga, međutim, da Beograd ne može biti sjedište Društva jer vlast takav pravilnik ne bi odobrila, nego bi raspustila Društvo i konfiscirala sav novac u društvenoj blagajni.⁶⁰ Pismo potvrđuje i da je Vidović, kao kod prethodnih izložaba, preuzeo na sebe tajničke poslove i korespondenciju s brojnim članovima oko izložbe u Beogradu. Zahitjevalo je to doista iznimnu energiju i nesebičnu posvećenost zajedničkom cilju, uz brojne druge obveze koje je kao slikar, profesor, urednik *Duje Balavca* i otac brojne obitelji imao. Svjedoči i o njegovoj istinskoj motivaciji i vjeri u prosvjetiteljsku ulogu umjetnosti.

Pisma odaslana 14. studenog i 20. prosinca 1912. tematiziraju humanitarnu izložbu koju je Vidović, u organizaciji „Medulića”, zamislio u Općinskom domu u Splitu, s ciljem prikupljanja sredstava za Crveni križ balkanskih naroda. Izložba potaknuta stradanjima u Balkanskom ratu, koji je obilježio kraj 1912., nije se realizirala, unatoč odazivu velikog broja umjetnika koji su donirali svoje radove.⁶¹ Treću grupu pisama čine četiri pisma, jedna razglednica i dvije dopisnice odaslane u razdoblju od 10. siječnja do 11. travnja 1913. godine.⁶² Središnja tema je postumna izložba slovenskog slikara Ivana Grohara koju je, na inicijativu Ivana Meštrovića, Društvo „Medulić” namjeravalo organizirati u Splitu polovinom 1913. godine.⁶³ Organizaciju izložbe i korespondenciju preuzeo je Vidović, čija je ideja bila izdavanje kataloga monografije i izrada Groharove biste. Izložba, koja je za Vidovića trebala imati i političko značenje, nije se održala iz nepoznatih razloga.⁶⁴

Zanimljivost ove grupe pisama jest tema izlaganja Vidovića i Društva „Medulić” u inozemstvu. U pismu od 10. siječnja 1913. saznajemo da je katkad, u ime Društva „Medulić”, Vidović odluke donosio samostalno, ne savjetujući se s Meštrovićem. Odlučio je tako da, iz ideoloških razloga, „Medulić” ne izlaže na Jadranskoj izložbi u Beču 1913.

godine.⁶⁵ U pismu od 17. ožujka 1913. izražava ljutnju na članove koji će se usuditi izložiti u Beču, iako je „Medulić” odbio sudjelovati.⁶⁶ U istom pismu Vidović apelira da Meštrović poduzme sve da „Medulić”, po mogućnosti svake godine, izlaže u inozemstvu, što je njegova želja još od osnivanja Društva. Posebice izdvaja Veneciju i Rim: „To je ono što će nas najviše vezati i što će društvu podignuti ugleda i priznanja.”⁶⁷ Pismo od 11. travnja 1913. otkriva da Meštrović pokušava organizirati izlaganje medulićevaca na Međunarodnoj izložbi u Veneciji, ali ne cijelog Društva, nego samo nekoliko članova koje je osobno izabrao, ne navodeći njihova imena. Vidović ga upozorava na delikatnost situacije i posljedice koje takva odluka može imati za Društvo, iako se s njim slaže: „Sa cijelim ‘Medulićem’ u tudjini bi išlo zlo.”⁶⁸ Pomalo je kontradiktoran, međutim, njegov stav prema izlaganju vlastitih djela u inozemstvu, čak i na skupnim izložbama. Dok gotovo istodobno izražava želju da „Medulić” izlaže u Rimu, još jedanput je propustio priliku da, na poziv Meštrovića, izloži nekoliko svojih djela na „rimskoj izložbi”. U pismima se ne spominje naziv izložbe, no riječ je o prvoj Izložbi rimske secesije koja se 1913. održala u Palazzo delle Esposizioni, u organizaciji umjetnika s kojima je Meštrović bio blizak.⁶⁹ Dopisnice odaslane 17. i 22. veljače 1913. otkrivaju da je Vidović, prilikom transporta Meštrovićevih djela iz Splita do Ancone i dalje za Rim, trebao poslati i nekoliko svojih radova.⁷⁰ Zbog štrajka parobrodarskog društva koji je potrajao do polovine ožujka, Vidović je Meštrovićeve skulpture poslao preko Rijeke. Svoje slike, iako je u početku namjeravao,⁷¹ nije poslao: „Štrajk parob. društva ‘Puglia’ koji još traje bio bi mi i tako zapriečio da pošaljem moje stvari za rimsku izložbu. Primi isto, dragi kume, kao da sam izložio moju najtopliju zahvalu. Još uvijek marljivo radim, te ću imati skoro gotovih više novih radova [oštećeno/nečitko] uhvam da ćemo drugom prigodom.”⁷² Tako je Vidović još jedanput propustio priliku za izlaganjem u Rimu. Ton pisma odaje određenu slikarevu nesigurnost od suočavanja s recepcijom inozemne publike te svojevrsni strah od neuspjeha i nepovjerenje u vlastiti rad.

Četvrtu grupu pisama čini devet rukopisnih jedinica: četiri pisma, četiri dopisnice i jedna razglednica odaslani u svibnju, lipnju i srpnju 1914., u osvit Prvog svjetskog rata.⁷³ Središnja tema je izložba Ivana Meštrovića u Splitu čiju organizaciju, u ime Društva „Medulić”, u cijelosti preuzima

Vidović. Pisma svjedoče o iznimnom Vidovićevu trudu oko izložbe koja je, prema njegovim riječima u pismu od 18. svibnja 1914., trebala afirmirati Split kao sjedište „Medulića” i vratiti ugled društvu koje uoči rata već pomalo stagnira.⁷⁴ Izložbu Vidovdanskih fragmenata, s jasnom političkom porukom i protuaustrijским stavom, iako već postavljenu u atriju i predvorju splitskog kazališta, austrijske su vlasti zabranile.⁷⁵ U dodatku na kraju pisma od 4. lipnja 1914. Vidović prvi put izražava svoje mišljenje o Meštrovićevu radu, referirajući se s oduševljenjem na *Glavu Krista*, uz molbu da mu pošalje fotografiju skulpture: „Da ti iskreno kažem to je jedna od Tvojih stvari koja se je najdublje mene dojmila.”⁷⁶

Više od godinu dana nakon što je odustao od izložbe u Rimu, Vidović je spreman izlagati u inozemstvu te sam preuzima inicijativu. U pismu od 18. svibnja 1914. moli Meštrovića da mu preko svojih veza i poznanstava omogući izlaganje većeg broja radova na Izložbi rimske secesije i ističe, osvrnuvši se na svoje stvaralaštvo: „Više je vremena da radim marljivo i savjestno. Poslije duge i teške borbe mislim da sam našao ono nešto što mi daje da izrazim ono što iskreno ćutim. Ako nešto za mene uradiš uhvam da će biti jedan korak naprid mojoj boljoj budućnosti.”⁷⁷ Uoči Prvog svjetskog rata Vidović slika niz veduta splitske luke simbolističkog ozračja, slikanih lazurno, tonski, u izmaglici koja briše konture, stapajući more, kopno i zrak u srebrnosive koprene, koje će nakon rata postati mračnije i teže.⁷⁸

Posljednja dopisnica iz 1914. odaslana je 22. srpnja. Iz sadržaja izdvajamo Vidovićevu ustrajno i kontinuirano nastojanje da Split dobije izložbeni prostor. Nagovara Meštrovića da unajmi prostor koji mu je pronašao u centru grada, dovoljno prostran da u njega smjesti sve skulpture nakon izložbe, čak i *Kraljevića Marka* s postamentom. S obzirom na to da je pitanje zemljišta za gradnju galerije još neriješeno, iznosi i prijedlog da se taj prostor uredi kao trajni izložbeni prostor, čiji bi se najam financirao prodanim ulaznicama.⁷⁹ Dopisnica potvrđuje Vidovićeva nastojanja da djela tada već slavnog Meštrovića zadrži u gradu tako da budu dostupna javnosti, s ciljem da i na taj način afirmira Split kao relevantno kulturno-umjetničko središte.

Nakon zabrane Meštrovićeve izložbe u Splitu, korespondencija Vidovića i Meštrovića nije se nastavila ili nije sačuvana. U korpusu pisama pohranjena je još jedna razglednica odaslana u Rim, 5.

ožujka 1916., u kojoj Vidović izvještava Meštrovića da slikarica Zoe Borelli želi izlagati „s njima” i moli ga da izade u susret njezinoj želji, iako će možda biti prekasno.⁸⁰ Riječ je zasigurno o prvoj izložbi Proljetnog salona koja je otvorena polovinom ožujka, za čiju je organizaciju zaslužan Krizman i na kojoj medulićevci, među kojima i Borelli, sudjeluju u velikom broju.⁸¹

Zaključak

Korespondencija Emanuela Vidovića, analizirana u ovom radu, pobliže rasvjetljava Vidovićevu ulogu i svestrani doprinos organizaciji umjetničkog i kulturnog života u Splitu početkom 20. stoljeća. Pisma otkrivaju i zanimljive, nepoznate detalje o Vidovićevim razmišljanjima o umjetnosti i vlastitom umjetničkom stvaralaštvu, iz kojih izdvajamo misao o slikarstvu kao neprestanoj borbi i traženju. Pisma nemaju intimni karakter, iako Vidović piše bliskim kolegama, prijateljima i suradnicima s kojima su ga vezivali zajednički umjetnički i politički interesi te težnje za napretkom umjetnosti i likovnog života. Sadržaj pisama pruža mnogo zanimljivih i do danas nepoznatih ili manje poznatih saznanja o Vidovićevim nastojanjima da u svojem gradu obogati kulturno-umjetnički život i afirmira nacionalnu umjetnost izložbama i osnivanjem institucija moderne umjetnosti. Istovremeno, pisma pružaju uvid u širu sliku zbivanja na kulturnoj i umjetničkoj sceni u Hrvatskoj, načine na koje je nova generacija umjetnika nastojala poboljšati svoj profesionalni položaj i riješiti egzistencijalna pitanja, organizirati izložbe, mobilizirati umjetnike, političare i likovne kritičare. Saznajemo i pojedinosti o funkcioniranju tržišta umjetnina, mreži socijalnih i profesionalnih odnosa umjetnika i drugih ključnih protagonista vremena, odnosu Splita i Zagreba, umjetnosti i politike u Hrvatskoj unutar Austro-Ugarske Monarhije. Vidovićevi politički stavovi i sudjelovanje u povijesnim previranjima uoči Prvog svjetskog rata nisu otvoreno izraženi, ali jasno se daju iščitati između redova pisama upućenih Meštroviću. Obojica umjetnika dijelila su iste stavove oko pitanja važnih umjetničkih i političkih odluka u Društvu „Medulić”, imajući za cilj oslobođenje hrvatskog naroda od Austro-Ugarske Monarhije i zastupajući ideju ujedinjenja južnoslavenskih naroda. Korespondencija otkriva da je Vidović, za razliku od Meštrovićeva priklanjanja ideji jugoslavenstva utemeljenoj na razvijanju i učvršćivanju hrvatsko-srpske kulturne i političke suradnje, afirmacijom i razvojem

Splita kao središta kulturno-umjetničkog života Dalmacije gorljivije zastupao dalmatinski regionalizam, kao otpor prema Zagrebu i banovinskoj Hrvatskoj, te panslavizam, zauzimajući se za suradnju sa srodnim češkim i poljskim umjetničkim udruženjima i izlaganje na slavenskim izložbama u inozemstvu. Za razliku od Meštrovićeva zanoša vidovdanskog utopijom, njegova su nastojanja oko izgradnje izložbenog paviljona, galerije moderne umjetnosti i etnografskog muzeja u Splitu, bila praktična i dalekosežna. Pisma potvrđuju i da je, djelujući u Društvu „Medulić”, nesebično i s nepresušnom energijom bio angažiran oko organizacije izložaba, ciljeva i afirmacije društva te da je Split uvijek stavljao ispred osobnih interesa. Pisma Petraviću i Meštroviću otkrivaju i slikareve široke interese, kulturu i naobrazbu, čitalačke preokupacije i redovito praćenje suvremene literature, novina i časopisa iz područja likovnih umjetnosti i književnosti. Često je posjećivao i izložbe u inozemstvu, posebice Bijenale u Veneciji i izložbe u Rimu, a Meštrovićevim se pismima osobito radovao i zbog vijesti iz umjetničkog svijeta. Ova korespondencija, rasvjetljujući Vidovićevu angažiranost i ustrajna nastojanja da od Splita napravi umjetničko središte Dalmacije, ali i njegove osobne stavove i razmišljanja o umjetnosti, nedvojbeno će biti korisna i motivirajuća za sve buduće istraživače života i djela ovog iznimnog slikara.

BILJEŠKE

- 1 Sveučilišna knjižnica u Splitu (dalje: svkst), Zbirka starih knjiga i rukopisa, Arhiv don Ante Petravića (dalje: Arhiv Petravić), M 679/2.1.152 (1–11). Za skretanje pozornosti na Vidovićevu korespondenciju s Petravićem zahvaljujem Mihaeli Kovačić, voditeljici zbirke. Arhiv Petravić dostupan je široj javnosti od 2017.: *Iz rukopisne ostavštine don Ante Petravića (1874.–1941.) u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, ur. Mihaela Kovačić (Split: Sveučilišna knjižnica u Splitu, 2017.).
- 2 Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović, Zagreb (dalje: MIM-AM), Fond pisama u vlasništvu nasljednika Ivana Meštrovića, Mate Meštrovića, pisma E. Vidovića I. Meštroviću, inv. br. 895 A1–A40. Pisma je obradila i inventarizirala Ljiljana Čerina, muzejska savjetnica Atelijera Meštrović. Zahvaljujem gospodinu Mati Meštroviću na suglasnosti za objavljivanje pisama.
- 3 U publikaciji, Vidovićeva korespondencija s Petravićem nije obrađena, nego sumarno navedena u analitičkom inventaru: *Iz rukopisne ostavštine*, 111.
- 4 Sandi Bulimbašić, *Društvo hrvatskih umjetnika „Medulić” (1908.–1919.): umjetnost i politika* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2016.)
- 5 Temeljne podatke o Vidovićevu životu i djelu prvi je rekonstruirao: Duško Kečkemet, *Emanuel Vidović: život i djelo* (Zagreb: Matica hrvatska, 1959.; drugo izdanje: Zagreb: Zagreb, 2000.). Izbor iz relevantne literature: Igor Zidić, „Biografija i usputne primisli (umjesto predgovora),” u *Emanuel Vidović (1870–1953): retrospektivna izložba: slike i crteži (1895–1953)*, katalog izložbe (Split: Galerija umjetnina, lipanj–srpanj 1982.), 5–32; Igor Zidić, „Emanuel Vidović,” u *Emanuel Vidović: 1870–1953.: retrospektivna izložba*, katalog izložbe (Zagreb: Muzejski prostor, 15. siječnja –1. ožujka 1987.), 11–13; Grgo Gamulin, „Emanuel Vidović 1918.–1953.,” u *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, sv. 2, 2. izd. (Zagreb: Naprijed, 1997.), 17–31; Božo Majstorović, predgovor, u *Emanuel Vidović: 1870.–1953.: djela iz fundusa Galerije umjetnina: izložba povodom 130. godišnjice rođenja*, katalog izložbe (Split: Galerija umjetnina, prosinac 2000. – siječanj 2001.), 3–14; Sandi Bulimbašić, „Emanuel Vidović i simbolizam,” *Mogućnosti 10/12* (2000.): 95–111; Nela Žižić, *Galerija E. Vidović: vodič* (Split: Muzej grada Splita, 2008.); Igor Zidić, „Emanuel Vidović: kako ga vidimo u prvoj četvrtini XXI. Stoljeća. Slikar i njegovi sadržaji,” u *Emanuel Vidović: pasatist i modernist*, katalog izložbe (Zagreb: Umjetnički paviljon, 23. ožujka – 13. svibnja 2018.), 11–21; 23–35. O Vidovićevoj ulozi u Društvu „Medulić”: Sandi Bulimbašić, „Prilog poznavanju povijesti Društva hrvatskih umjetnika ‘Medulić’ 1908.–1919.,” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti 33* (2009.), 251–260; Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*.
- 6 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (1–11). Pisma su odaslana: iz Splita, 20. i 26. ožujka 1903., 22. travnja 1903., 15. svibnja 1903., 4. i 9. lipnja 1903., 16. rujna 1903.; iz Zagreba, 22. prosinca 1903., iz Splita, [siječanj] 1904., 24. kolovoza 1908., 7. rujna 1908. Pismo od 10. prosinca 1908. nosi drugu oznaku jer se nalazi na zadnjem listu pisma koje je Petraviću uputio hrvatski književnik, kritičar i publicist Niko Andrijašević: M 679/2.1.3 (1).
- 7 U Komiži je od siječnja 1901. do studenog 1903. godine. Rodom iz Starog Grada na Hvaru, Petravić je kao svećenik službovao u brojnim manjim mjestima srednje Dalmacije i na otocima, a od 1919. predavao je u Klasičnoj gimnaziji u Splitu. Izvor: Tonko Maroević, „Iz pokrajine, ne iz prikrajka,”; Mihaela Kovačić, „Don Ante Petravić (1874.–1941.) i njegova rukopisna ostavština u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu,” u *Iz rukopisne ostavštine*, 8–11; 12–41.

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2018-01-9364 *Umjetnost i država u Hrvatskoj od prosvjetiteljstva do danas*.

- 8 Ante Petravić, „Kod slikara Emanuela Vidovića,” *Prosvjeta: časopis za pouku i zabavu* 11/8-9 (1903.): 259-260; 288.
- 9 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (1-2).
- 10 Slikar Karlo Inkiostri (1866. - 1942.) pripada užem krugu splitskih umjetnika s kojima je Vidović bio blizak. Prese-ljenjem iz Splita u Beograd postaje Dragutin Inkiostri Me-denjak, uzevši i majčino prezime. O njegovu se narodnom stilu raspravljalo u Književno-umjetničkom krugu u Splitu: Kečkemet, Vidović, 114. U Znanstvenoj knjižnici u Zadru pohranjen je katalog s ponudom Inkiostrijeve djelatnosti: *Dragutin Inkiostri Medenjak: umjetno-dekorativni figuralni slikar: osposobljen za osobito slikanje crkava, umjetno dekoriranih dvorana, soba i svakovrskih slika* (Split: Narodna tiskara, 1903.). Vidi i: Sonja Vulešević, *Dragutin Inkiostri Medenjak: pionir jugoslavenskog dizajna* (Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1998.)
- 11 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (4).
- 12 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (5).
- 13 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (6).
- 14 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (7).
- 15 Kečkemet, Vidović, 173. Autor navodi 19. lipnja 1903. kao datum otvorenja izložbe.
- 16 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (4).
- 17 Petravić, „Kod slikara,” 259-260.
- 18 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (3). Uz Vidovića, potpisnici su i slikari D. Inkiostri, A. Uvodić i skladatelj J. Hatze.
- 19 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (8). *Kolektivna izložba E. Vidovića, Izl. D.U. Zagreb, Umjetnički paviljon, Zagreb, 8. studenog - 31. prosinca 1903.* O izložbi: Kečkemet, Vidović, 20-21.
- 20 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (9). U tekstu nema nadnevka, a na poštanskom su žigu čitljiva dva zadnja broja godine slanja: 04.
- 21 Izložbu je namjeravao prenijeti i u Ljubljanu, ali je odustao. O izložbi u Zagrebu i Vidovićevoj neimaštini te činjenici da je izložbu sam financirao jer mu Društvo umjetnosti nije htjelo udijeliti pripomoć ili dio prihoda od prodanih ulaznica svjedoče tri pisma Društvu umjetnosti i Isi Kršnjavom: Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond 1979 Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1879.-1992., podfond 1979.1. Hrvatsko društvo umjetnosti 1879.-1941., ser. 3. Suradnja s članovima i suradnicima 1880.-1940., 3.229 Emanuel Vidović. Dalje: HR-HDA-1979. HDLU 1.3.3.229. Pisma su odasлана iz Splita 15. kolovoza 1903., krajem kolovoza ili u rujnu 1903. i 2. svibnja 1904.
- 22 Austro-ugarskom nagodbom Dalmacija je pripala austrijskom dijelu Monarhije te je još uvijek odvojena od ostalih hrvatskih zemalja, dok Hrvatskom i Slavonijom i dalje upravlja Ugarska. Ujedinjenje Dalmacije s ostalim hrvatskim zemljama, glavni cilj Narodne stranke koja je na vlasti u Splitu od 1882., nije ostvareno. Ta činjenica dovodi do pojave novih političkih saveza te se 1905., upravo u Splitu, narodnjaci ujedinjuju s pravašima u Hrvatsku stranku i potvrđuju tzv. politiku „novog kursa” utemeljenu na ideji o suradnji Hrvata i Srba te stvaranju jugoslavenske države u vrijeme krize Monarhije. Ne treba zaboraviti ni talijanski iredentizam koji se u Dalmaciji intenzivira nacionalnim buđenjem Hrvata i nesposobnošću Austrije da ga zaustavi. Opširnije: Josip Vrandečić, „Dalmatinski Kulturkampf ili ‘sukob kultura’,” u *Prva dalmatinska umjetnička izložba*, katalog izložbe (Split, Galerija umjetnina, 6. ožujka - 3. travnja 2010.), 3-9. O lošem odnosu zagrebačke administracije prema dalmatinskim umjetnicima kojima se bez obzira na uspjeh i postignuća odbijaju zahtjevi za dodjelom atelijera i stipendija, izostaju narudžbe i otkup djela, što izravno utječe na njihovu životnu i profesionalnu egzistenciju te dovodi do organizacije Prve dalmatinske umjetničke izložbe u Splitu i osnivanja Društva „Medulić” 1908. godine: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 47-52.
- 23 O izložbi: Kečkemet, Vidović, 28-29; Iris Slade, „Prva dalmatinska umjetnička izložba,” u *Prva dalmatinska umjetnička izložba*, katalog izložbe (Split: Galerija umjetnina, 6. ožujka - 3. travnja 2010.), 21-80; Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 99-133.
- 24 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (10).
- 25 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.152 (11).
- 26 *Katalog Prve dalmatinske umjetničke izložbe*, katalog izložbe, Hrvatski dom, Split, 30. rujna - 15. prosinca 1908., 12, 15, 25. Ostale biografije u katalogu: E. Vidović, P. Vučetić, I. Meštrović, M. Rački, B. Dešković.
- 27 Ante Petravić, „Za našu umjetnost,” u *Split i Prva dalmatinska umjetnička izložba. Prvi dio, Izdanje Duje Balavca* (1908.), 5-6. Uz Vidovića, urednici izdanja su V. Meneghello Dinčić i glavni urednik A. Katunarić.
- 28 Ante Petravić, „Umjetnička izložba u Spljetu i njezino kulturno značenje,” *Hrvatska smotra* 53-56 (1908.), 425-427. Opširnije o osvrtu: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 125.
- 29 svkst, Arhiv Petravić, M 679/2.1.3 (1).
- 30 „Pouzdan sastanak hrvatskih književnika i umjetnika iz Dalmacije u Splitu,” *Sloboda: organ Hrvatske pučke napredne stranke*, IV/50 (25. prosinca 1908.), 3. O Petravićevoj ulozi u pokretanju časopisa: Kovačić, „Don Ante Petravić,” 25.
- 31 Pisma inv. br. 895 A1-A40 ne prate sasvim kronološki slijed. Najranije je pismo inv. br. 895 A3 od 3. prosinca 1908., čiji su integralni dio dva lista inv. br. 895 A7. Jedno pismo su i listovi koji nose inv. br. 895 A19 i 895 A20, što je ukupno 38 pisama.
- 32 Iz pisma od 3. prosinca 1908. jasno je da međusobno dopisivanje dvojice umjetnika traje već neko vrijeme, ali prijašnja korespondencija nije sačuvana u fondu.
- 33 Vidović je svoju želju izrazio u pismu inv. br. 895 A15 od 6. prosinca 1910. Krštenje je upriličeno oko Božića 1910., za vrijeme Meštrovićeve boravka u Splitu.
- 34 Prvi put se tako potpisao u pismu: inv. br. 895 A17 od 17. ožujka 1911. U prijašnjim pismima najčešće se, uz srdačne pozdrave i zagrljaj, potpisuje s „tvoj E. Vidović”.
- 35 Sva pisma, počevši od pisma inv. br. 895 A21 od 1. travnja 1912. do posljednjeg pisma u korpusu, započinju s „Dragi kume”. Iznimka je pismo inv. br. 895 A31 od 11. travnja 1913. Razglednica bez nadnevka, inv. br. 895 A4 kojom Vidović s obitelji čestita Meštroviću i suprugi novu godinu, oslovljavajući ga s „kume”, može se, dakle, datirati ne prije od Nove godine 1910.
- 36 MIM-AM, Split, 3. prosinca 1908., inv. br. 895 A3/A7.
- 37 MIM-AM, Split, bez nadnevka (siječanj 1909.), inv. br. 895 A2; Split, 29. srpnja 1909., inv. br. 895 A8. Pismo inv. br. 895 A2 nije datirano, ali smo po sadržaju utvrdili da je odasłano po zatvaranju splitske izložbe, najvjerojatnije u siječnju 1909. godine. Jedna stranica pisma 895 A8 nedostaje.
- 38 MIM-AM, Split, 16. siječnja 1910, inv. br. 895 A9; 7. travnja 1910., inv. br. 895 A10; 19. svibnja 1910., inv. br. 895 A11; 30. svibnja 1910., inv. br. 895 A12; 2. lipnja 1910., inv. br. 895 A13; 25. lipnja 1910., inv. br. 895 A14; 6. prosinca 1910., inv. br. 895 A15; 17. prosinca 1910., inv. br. 895 A16.
- 39 MIM-AM, Split, 30. ožujka 1911., inv. br. 895 A17.
- 40 Detaljnije: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 115-118.
- 41 MIM-AM, Split, siječanj 1909., inv. br. 895 A2.
- 42 Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 56-81.
- 43 MIM-AM, Split, 3. prosinca 1908., inv. br. 895 A3/A7.

- DPUH Peristil 57-70 Sandi Korespondencija Emanuela Vidovića: prilog poznavanju
62/2019 Bulimbašić slikareva doprinosa umjetničkom i kulturnom životu Splita
početkom 20. stoljeća
- 44 MIM-AM, Split, 16. siječnja 1910., inv. br. 895 A9.
- 45 O Vidovićevoj ulozi i angažmanu oko izložbe u Ljubljani svjedoče i brojna pisma koja je 1909. – 1910. izmijenio sa slikarom Rihardom Jakopičem: Moderna galerija Ljubljana, Jakopičeva ostavština (dalje: MGLJ-JO), Pisma E. Vidovića R. Jakopiču, inv. br. 1–32. Opširnije: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 135–161. Iz pisma br. 15 od 30. travnja 1910. izdvajamo Vidovićev zahtjev da mu slike zbog „više finoće i transparentije” te bolje očuvanosti budu izložene pod staklom. Referira se na slike *Amica Quies*, *Pri svanutku* i *Ribari na povratku*, koje su za muzejske institucije otkupljene na izložbi u Ljubljani.
- 46 MIM-AM, Split, 19. svibnja 1910., inv. br. 895 A11.
- 47 MIM-AM, Split, 30. svibnja 1910., inv. br. 895 A12.
- 48 Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 70.
- 49 MIM-AM, Split, 19. svibnja 1910., inv. br. 895 A11.
- 50 MIM-AM, Split, 30. svibnja 1910., inv. br. 895 A12.
- 51 MIM-AM, Split, 17. ožujka 1911., inv. br. 895 A17.
- 52 Vidović je već jedanput izgubio državni posao u Velikoj realci u Splitu 1903. kada se zamjerio lokalnom autonomasu.
- 53 MIM-AM, Split, 2. lipnja 1910., inv. br. 895 A13.
- 54 MIM-AM, Split, 6. prosinca 1910., inv. br. 895 A15.
- 55 Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 77–81.
- 56 MIM-AM, Split, 17. prosinca 1910., inv. br. 895 A16.
- 57 MIM-AM, Split, 5. siječnja 1912., inv. br. 895 A18; 26. siječnja 1912., inv. br. 895 A19/A20; 1. travnja 1912., inv. br. 895 A21; 3. travnja 1912., inv. br. 895 A22; 10. svibnja 1912., inv. br. 895 A23; 14. rujna 1912., inv. br. 895 A24; 14. studenog 1912., inv. br. 895 A25; 20. prosinca 1912., inv. br. 895 A26.
- 58 MIM-AM, Split, 5. siječnja 1912., inv. br. 895 A18.
- 59 MIM-AM, Split, 26. siječnja 1912., inv. br. 895 A19/20.
- 60 Opširnije: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 82–85, 84.
- 61 MIM-AM, Split, 14. studenog 1912., inv. br. 895 A25; 20. prosinca 1912., inv. br. 895 A26. Opširnije o izložbi: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 86–87.
- 62 MIM-AM, Split, 10. siječnja 1913., inv. br. 895 A6; 17. veljače 1913., inv. br. A1; 17. veljače 1913., inv. br. A27; 21. veljače 1913., inv. br. 895 A28; 17. ožujka 1913., inv. br. 895 A29; 27. ožujka 1913., inv. br. 895 A30; 11. travnja 1913., inv. br. 895 A31. Pismo inv. br. 895 A6, razglednica inv. br. 895 A27, pisma 895 A29 i A30 su dijelom restaurirana, ali su pojedini dijelovi teksta nečitljivi, odnosno nedostaju (A6, A29).
- 63 Meštrovićeva ideja o izložbi pojavila se u vrijeme dok je Grohar teško bolestan (inv. br. 895 A6). U veljači 1913. Grohar je preminuo. U ime Društva „Medulić” Vidović je poslao brzojav sućuti (razglednica od 17. veljače 1913., inv. br. A27).
- 64 Opširnije: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 88.
- 65 MIM-AM, Split, 10. siječnja 1913., inv. br. 895 A6.
- 66 MIM-AM, Split, 17. ožujka 1913., inv. br. 895 A29. U Beču su izlagali V. Bukovac, M. C. Medović, P. Vučetić.
- 67 MIM-AM, Split, 17. ožujka 1913., inv. br. 895 A29.
- 68 MIM-AM, Split, 11. travnja 1913., inv. br. 895 A31.
- 69 Meštrović je izlagao na prvoj i drugoj Izložbi rimske secesije. Podatak prema: Ljiljana Čerina, *Ivan Meštrović i Atelijer Meštrović Zagreb*, CD-ROM (Zagreb: Fundacija Ivana Meštrovića, 2001.). Opširnije o Rimskoj secesiji koja je od 1913. do 1916. održala četiri izložbe: Rossana Bossaglia, Mario Quesada, Pasqualina Spadini, *Secessione Romana 1913–1916*, katalog izložbe (Rim: Palazzo Venezia, 4. lipnja –28. srpnja 1987.).
- 70 MIM-AM, Split, 17. veljače 1913., inv. br. 895 A1; 22. veljače 1913., inv. br. A28.
- 71 MIM-AM, Split, 17. veljače 1913., inv. br. 895 A1.
- 72 MIM-AM, Split, 17. ožujka 1913., inv. br. 895 A29.
- 73 MIM-AM, Split, 18. svibnja 1914., inv. br. 895 A32; 4. lipnja 1914., inv. br. A33; 21. lipnja 1914., inv. br. A34; 25. lipnja 1914., inv. br. 895 A35; 9. srpnja 1914., inv. br. 895 A36; bez nadnevka (10. – 12. srpnja 1914.), inv. br. 895 A5; 15. svibnja 1914., inv. br. 895 A37; 21. srpnja 1914., inv. br. A38; 22. srpnja 1914., inv. br. A39.
- 74 MIM-AM, Split, 18. svibnja 1914., inv. br. 895 A32.
- 75 Opširnije: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 88–91.
- 76 MIM-AM, Split, 4. lipnja 1914., inv. br. 895 A33.
- 77 MIM-AM, Split, 18. svibnja 1914., inv. br. 895 A32. Spomenut ćemo i pismo Jakopiču, kojemu 1923. piše u sličnom tonu, referirajući se na slikarstvo kao „traženje i neprestanu borbu”, osjetivši tadašnji pravac u svom slikarstvu kao ispravan: MGLJ-JO, Split, 4. ožujka 1923., br. 30.
- 78 O simbolizmu u Vidovićevu slikarstvu: Bulimbašić, „Vidović i simbolizam,” 95–111.
- 79 MIM-AM, Split, 22. srpnja 1914., inv. br. 895 A39.
- 80 MIM-AM, Split, 5. ožujka 1916., inv. br. 895 A40.
- 81 Izložba je otvorena 16. ožujka 1916. Petar Prelog, *Proletni salon 1916–1928*, katalog izložbe (Zagreb: Umjetnički paviljon, 12. travnja – 20. svibnja 2007.), 112–113. O Krizmanovoj ulozi: Bulimbašić, *Društvo „Medulić”*, 91–93.

REFERENCES

- Bulimbašić, Sandi. "Emanuel Vidović i simbolizam." *Mogućnosti XLVII*, no. 10/12 (2000): 95–111.
- Bulimbašić, Sandi. "Prilog poznavanju povijesti Društva hrvatskih umjetnika 'Medulić' 1908.–1919." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009): 251–260.
- Bossaglia, Rossana, Quesada, Mario and Spadini, Pasqualina. *Secessione Romana 1913–1916*. Exhibition catalogue. Rome: Palazzo Venezia, June 4 – July 28, 1987.
- Bulimbašić, Sandi. *Društvo hrvatskih umjetnika "Medulić" (1908.–1919.): umjetnost i politika*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2016.
- Čerina, Ljiljana. *Ivan Meštrović i Atelijer Meštrović Zagreb*, CD-ROM. Zagreb: Fundacija Ivana Meštrovića, 2001.
- Dragutin Inkiostri Medenjak: umjetno-dekorativni figuralni slikar: osposobljen za osobito slikanje crkava, umjetno dekoriranih dvorana, soba i svakovrsnih slika*. Split: Narodna tiskara, 1903.
- Gamulin, Grgo. "Emanuel Vidović 1918.–1953." In *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, vol. 2 (2nd edition), 17–31. Zagreb: Naprijed, 1997.
- Kovačić, Mihaela, ed. *Iz rukopisne ostavštine don Ante Petravića (1874.–1941.) u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*. Split: Sveučilišna knjižnica u Splitu, 2017.
- Katalog Prve dalmatinske umjetničke izložbe*. Split: Splitska društvena tiskara u Splitu, 1908.
- Kečkemet, Duško. *Emanuel Vidović: život i djelo*. Zagreb: Matica hrvatska, 1959 (2nd edition: Zagreb: AGM, 2000).
- Majstorović, Božo, ed. *Emanuel Vidović: 1870.–1953.: djela iz fundusa Galerije umjetnina: izložba povodom 130. godišnjice rođenja*. Split: Galerija umjetnina, 2000.
- Petravić, Ante. "Kod slikara Emanuela Vidovića." *Prosvjeta: časopis za pouku i zabavu* 11, no. 8–9 (1903): 259–260.
- Petravić, Ante. "Za našu umjetnost." In *Split i Prva dalmatinska umjetnička izložba. Prvi dio, Izdanje Duje Balavca* (October, 1908).
- Petravić, Ante. "Umjetnička izložba u Spljetu i njezino kulturno značenje." *Hrvatska smotra* 53–56 (1908): 425–427.
- "Pouzdaní sastanak hrvatskih književnika i umjetnika iz Dalmacije u Splitu." *Sloboda: organ Hrvatske pučke napredne stranke* (December 25, 1908)
- Prelog, Petar. *Proljetni salon 1916–1928*. Exhibition catalogue. Zagreb: Umjetnički paviljon, April 12 – May 20, 2007.
- Slade, Iris. "Prva dalmatinska umjetnička izložba." In *Prva dalmatinska umjetnička izložba*. Edited by Božo Majstorović, 21–80. Split: Galerija umjetnina, 2011.
- Josip Vrandečić, Josip. "Dalmatinski Kulturkampf ili 'sukob kultura'." In *Prva dalmatinska umjetnička izložba*. Edited by Božo Majstorović, 3–9. Split: Galerija umjetnina, 2011.
- Vulešević, Sonja. *Dragutin Inkiostri Medenjak: pionir jugoslavenskog dizajna*. Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1998.
- Zidić, Igor. "Biografija i usputne primisli (umjesto predgovora)." In *Emanuel Vidović (1870–1953): retrospektivna izložba: slike i crteži (1895–1953)*. Edited by Milan Ivanišević, 5–32. Split: Galerija umjetnina, 1982.
- Zidić, Igor. "Emanuel Vidović." In *Emanuel Vidović: 1870–1953.: retrospektivna izložba*. Edited by Biserka Rauter-Plančić, 11–13. Zagreb: Muzejski prostor, 1987.
- Zidić, Igor. "Emanuel Vidović: kako ga vidimo u prvoj četvrtini XXI. stoljeća. Slikar i njegovi sadržaji." In *Emanuel Vidović: pasatist i modernist*. Edited by Igor Zidić, 11–21, 23–35. Zagreb: Umjetnički paviljon, 2018.
- Žižić, Nela. *Galerija E. Vidović: vodič*. Split: Muzej grada Splita, 2008.

ARCHIVAL SOURCES

- Sveučilišna knjižnica u Splitu, Zbirka starih knjiga i rukopisa, Arhiv don Ante Petravića, M 679/2.1.152 (1–11); M 679/2.1.3 (1).
- Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović, Zagreb, Fond pisama u vlasništvu nasljednika Ivana Meštrovića, Mate Meštrovića, pisma Emanuela Vidovića Ivanu Meštroviću, inv. br. 895 A1–A40.
- Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond 1979 Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1879.–1992., podfond 1979.1. Hrvatsko društvo umjetnosti 1879.–1941., ser. 3. Suradnja s članovima i suradnicima 1880.–1940., 3.229 Emanuel Vidović.
- Moderna galerija Ljubljana, Jakopičeva ostavština, Pisma Emanuela Vidovića Rihardu Jakopiču, inv. br. 1–32.

SUMMARY

The Correspondence of Emanuel Vidović: New Insights into the Painter's Contribution to the Artistic and Cultural Life of Early-20th Century Split

On the basis of Emanuel Vidović's letters sent to literary critic Don Ante Petravić and sculptor Ivan Meštrović between 1903 and 1916, the paper discusses Vidović's role and exhaustive contribution to the organization of artistic life in Split in early 20th century. The correspondence also reveals interesting, unknown details of Vidović's reflections on exhibitions, art and his own artistic creation. The letters were transcribed and some of them dated according to their content, and all letters were analysed in chronological order and according to the occurrence of individual topics and their relevance for the present paper. Twelve letters sent to Petravić in 1903/1904 and 1908 testify to Vidović's beginnings after his return to homeland, poverty that hampered his artistic work and his hitherto unknown merits and editorial interventions related to the catalogue and publication of *Duje Balavac* dedicated to the *First Dalmatian Art Exhibition (Prva dalmatinska umjetnička izložba)* in Split. Thirty-eight letters sent to Meštrović between 1908 and 1916 reveal Vidović's exceptional involvement with the "Medulić" Association, as well as numerous unknown or less known details of his efforts to enrich the cultural and artistic life in his city and promote national art through exhibitions, the construction of the exhibition pavilion, ethnographic museum and the foundation of the modern gallery. The letters also provide an insight into the broader picture of events on the cultural and artistic scene in Croatia, the ways in which artists sought to improve their professional standing and address existential issues, organize exhibitions and mobilize artists, politicians and art critics. They also reveal information on the functioning of the art market, the relationship between Split and Zagreb and of art and politics in Croatia within the Austro-Hungarian Monarchy.

Dr. sc. SANDI BULIMBAŠIĆ je povjesničarka umjetnosti iz Splita. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje je i obranila doktorsku disertaciju pod nazivom *Društvo hrvatskih umjetnika „Medulić“ (1908.–1919.)*. Područje njezina znanstvenog i stručnog interesa jesu teme iz moderne i suvremene umjetnosti, posebice povijest umjetničkih udruženja i izložaba, nacionalni izraz u umjetnosti, odnos umjetnosti i politike, te fotografija.

SANDI BULIMBAŠIĆ, PhD art historian from Split, received her MA from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb. She obtained her PhD from the same Faculty with the thesis entitled *Association of Croatian Artists "Medulić" (1908–1919)*. Her scholarly and professional interests include topics in modern and contemporary art, especially history of art associations and exhibitions, national expression in art, relationship between art and politics and photography